

Марія КОНОВАЛОВА,

orcid.org/0000-0002-2451-0676

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету

(Київ, Україна) *beregivska.konovalova@gmail.com*

Карина ЛЯШУК,

orcid.org/0009-0002-3477-4429

студентка II курсу магістратури факультету філології та масових комунікацій

Маріупольського державного університету

(Київ, Україна) *karinalyashuk8@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРИВАТНОГО ЛИСТУВАННЯ ІВАНА БАГРЯНОГО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається специфіка використання приватного листування у процесі вивчення життєвого і творчого шляху письменника у шкільному курсі літератури. Наголошується на вагомості епістолярного жанру під час ознайомлення учнів з художньою спадщиною еміграційних письменників. Листування письменників діаспори є яскравим і не до кінця дослідженим зразком епістолярної спадщини і має мистецьку, культурологічну та біографічну цінність. Опрацювання листів, їх окремих елементів на уроках літератури запропоновано у процесі вивчення життєвого і творчого шляху І. Багряного. Особливістю листування письменника є повідомлення фактичної інформації з власної біографії, уточнення маловідомих фактів, суперечливих моментів життя митця, інформація про історію створення художніх полотен та нездійсненні мистецькі задуми. Цікавою є інформація про інших еміграційних письменників, про передових діячів культури та літератури, з якими контактував адресат.

Наголошується на ретельному доборі письменницького епістолярного матеріалу відповідно до вимог шкільної програми та вікових особливостей учнів. Вказується на необхідність вироблення цілеспрямованої і системної роботи з його залучення і використання на уроках літератури. Розглядаються прийоми і форми навчальної діяльності на уроках у процесі ознайомлення з біографією письменника та вивчення його художніх текстів. Підкреслюється важливе значення групової і та індивідуальної пошукової роботи учнів. Особлива увага приділяється ролі вчителя у процесі вивчення епістолярного матеріалу, умінню словесника зацікавити школярів творчим процесом, надати відповідні пояснення, коментарі й спрямувати їх до пошуків інформації.

Доведено, що вивчення письменницького епістолярію має велике пізнавальне та виховне значення. Воно є найвагомішим першоджерелом для реценції художнього світу митця й сприяє розширенню інформації про письменника, проглибленню знань про його особистісне й творче становлення, про історико-культурну епоху, літературу. Отримані знання допоможуть розширити світобачення учнів, систематизувати й узагальнити їхні знання, спонукатимуть до заглиблення у власний духовний світ, до саморозвитку й самоосвіти.

Ключові слова: *письменницький епістолярій, епістолярний жанр, адресат, еміграційні письменники, урок літератури, навчальна діяльність.*

Mariia KONOVALOVA,

orcid.org/0000-0002-2451-0676

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) *beregivska.konovalova@gmail.com*

Karina LIASHUK,

orcid.org/0009-0002-3477-4429

Master's Student of the 2nd year at the Philology

and Mass Communications Faculty

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) *karinalyashuk8@gmail.com*

STUDY FEATURES OF IVAN BAHRIANYI'S PRIVATE CORRESPONDENCE AT UKRAINIAN LITERATURE LESSONS

The usage specific of private correspondence in the study process of vital and creative writer path in school literature course is reviewed in the article. During students learn the artistic heritage of emigrant writers, the importance of epistolary genre is emphasized. Private correspondence of diaspora writers is a vivid, but not fully researched epistolary heritage sample and has artistic, cultural and biographical value. Processing of private mail letters and their separate elements was offered at literature lessons during study of vital and creative path of I. Bahrianyi. Reporting factual information from own biography, recondite fact clarification, author's contradictory time moments and information about artistic canvases creation history and unrealizable artistic ideas are considered as writer's correspondence peculiarity. Information about other emigrant writers and leading cultural and literary figures with whom I. Bahrianyi was in contact are very interesting.

A careful selection of epistolary material writing is emphasized in accordance with requirements of school program and requirements of student age characteristics. The need to develop outright and systematic work on involvement and usage of epistolary material at literature lessons is stated. During process of getting acquainted with the writer's biography and studying his artistic texts, techniques and educational activity forms are reviewed at lessons. The importance of group and individual research work of students is emphasized.

In epistolary material study process, a special attention is paid to a teacher role. It is important for teacher to interest students in the creative process, to provide appropriate explanations or comments and to direct students to search for information.

It is proved that author epistolary studying has a great cognitive and educational value. Private correspondence is the most important primary source for artistic world reception of the artist, it contributes writer information expansion, it deepens knowledge of author's personal and creative development and it deepens the historical and cultural era knowledge about literature. The acquired knowledge will help to expand students' worldview, to systematize and generalize students' knowledge, to encourage them to delve into their own spiritual world, to self-development and self-education.

Key words: *writer's epistolary, epistolary genre, addressee, emigration writers, literature lesson, educational activity.*

Постановка проблеми. Письменницький епістолярій – це окремих світ, окремих життєвий шлях, окремі погляди, вподобання, життєві подорожі й пригоди. Це своєрідний скарб і частина культурного потенціалу нації. Приватне листування письменника дає можливість повернутися в його епоху, його життя, побачити події його очима, простежити його особистісне й творче становлення. Як документ найповнішого самовияву характеру особистості, її способу мислення й оцінки історичних подій лист є найкращим джерелом для вивчення творчості письменника. У такій площині приватне листування необхідно використовувати у процесі вивчення життєвого і творчого шляху письменника в шкільному курсі української літератури.

Звернення до епістолярного жанру є особливо вагомим під час вивчення літератури еміграційних письменників. Перебуваючи поза межами України, в різних містах і на різних континентах світу, письменники діаспори використовували приватне листування як єдиний спосіб комунікації між собою. Їхні листи губилися, іноді довго «розшукували» свого адресата, здійснюючи тривалу мандрівку в часі та просторі. Видані окремими збірками чи розпорошені по різних виданнях, вони є неоціненним інформативним джерелом для сучасного молодого покоління, яке на разі повторює емігрантську долю письменників. Війна Росії проти України змушує україн-

ців залишати свої домівки й ставати на «широку дорогу поневірянь». Безумовно, нинішнім учням, «дітям війни» (Ісаєва, 2022: с. 22), ближчою стане не лише література письменників діаспори, але й письменницький епістолярій, в якому представлена не художня вигадка, а реальне особисте життя митців і їх трагічний життєвий вибір.

Аналіз досліджень. У вивченні епістолярного жанру в літературознавстві вагоме значення мають праці О. Галича, Л. Вашків, В. Кузьменка, Г. Мазохи, Т. Заболотної, Ж. Ляхової, М. Назарука тощо. На разі зростає увага до приватного письменницького епістолярію і в педагогічній науці. Елементи його вивчення висвітлюються у працях Є. Пасічника, В. Неділька, Б. Степанішина, О. Слоньовської, Н. Петриченко, Ю. Пустовіт тощо. Загальні підходи до використання письменницького епістолярію в шкільній практиці вказують на недостатньо розроблену методіку їх вивчення й надалі потребують особливої уваги сучасних дослідників.

Мета статті – обґрунтування доцільності залучення письменницького епістолярію та відбір прийомів і форм навчальної діяльності, спрямованих на його опрацювання у процесі вивчення життєвого і творчого шляху письменника на уроках літератури.

Вклад основного матеріалу. До вивчення приватного епістолярію на уроках літератури вчителів необхідно підходити дуже уважно,

ретельно добирати матеріал, щоб не перевантажити учнів обсягом інформації біографічного характеру. Для цього важливо виробити відповідну систему дій з використання і залучення письменницького епістолярію, визначити відповідний кут зору, під яким подавати матеріал (Петриченко, 2003). Варто наголосити на визначальних рисах письменницького епістолярію, який, на відміну від мемуаристики, ідентифікує авторську особистість. Важливо, щоб учні очікували «нову» інформацію від письменника у вигляді його листів. Робота з вивчення епістолярію повинна мати не епізодичний характер, варто спонукати учнів до групової та індивідуальної пошукової роботи, даючи їм певні вказівки, спрямування.

Опрацювання листів, їх окремих елементів на уроках літератури дає можливість учням узагальнити інформацію про письменників, творчість яких вони вивчали, й ознайомитися з новими людьми – відомими тогочасними громадськими діячами, видавцями, журналістами, критиками, редакторами тощо, які збирали, зберігали й публікували епістолярну спадщину письменників. Це широке коло передових людей свого часу, які змінювали країну, були активними учасниками її розвитку чи, перебуваючи в еміграції, працювали на благо своєї країни. Така інформація розширить світобачення учнів, систематизує й узагальнить їхні знання.

Цікавою в цьому плані є постать літератора Д. Нитченка. Перебуваючи в Австралії, він підтримував стосунки з багатьма адресатами з різних континентів. У 1992 р. в Мельбурні дослідник опублікував епістолярну спадщину українських еміграційних митців під назвою «Листи письменників». У листуванні він був «чуйним, акуратним, оперативним». Інколи, як сам зізнавався, отримував по 60-70 листів на день (Нитченко, 1992: с. VIII). М. Павлишин у передмові до виданого збірника назвав Д. Нитченка «партнером у діалогах», що в листах «присутній своєю неприсутністю». Він характеризує його як «людину, яка живе в листуванні, яка любить продовжувати й розвивати знайомство й приязнь шляхом листів і спроможна до листування прихилити й інших; (...) людину, яка з пошани й любови до своїх приятелів і до спільної для них національної культури мусіла зберегти, вибрати, упорядкувати, відредагувати і видати цей збірник листів» (Нитченко, 1992: с. VIII).

Постійним адресатом і близьким другом Д. Нитченка був І. Багряний. З І. Багряним автор вперше зустрівся в 30-х роках у видавництві «Література і мистецтво» в Харкові, згодом

у 1944 р. – у Львові і, нарешті, – в Новому Ульмі. З того часу й почалися їхні дружні взаємини та листування. І. Багряний розповідав йому про свої життєві будні, професійну діяльність, творчі плани, зв'язався в проблемах здоров'я.

У листах І. Багряного до Д. Нитченка відчувається надзвичайний оптимізм і войовничість автора, незважаючи на те, що їхнє листування відбувалося в період післявоєнної Німеччини. У листі, датованому 1948 р., відгукуючись на вагання Д. Нитченка їхати до Австралії чи ні, І. Багряний пише: «Їхати, пане Дмитре! Нема чого тут гнити й розкладатися. А зберегти себе під оглядом національним і духовним можна прекрасно і в Австралії, – мавши добру матеріальну базу і людські умови миттєві. Якщо ж судилося повернутися додому, то при теперішній техніці й з кінця світу можна дістатися до Зінькова» (Нитченко, 1992: с. 7).

Учителеві доречно ознайомити учнів з уривками перших листів під час опрацювання біографії письменника. Життєва активність молодого І. Багряного на початку його літературної діяльності перегукується з активністю й енергійністю в рядках листа вже дорослого, випробуваного важкими поневір'янями автора. Школярам можна запропонувати дібрати епітети, що характеризують письменника кінця 20-х та кінця 40-х років ХХ ст. В учнівських відповідях будуть слова: активний, енергійний, чесний, відвертий, безкомпромісний... тощо. Характеристика 40-х років доповниться епітетами – хворий, але гордий і нескорений. Втративши найдорожче – батьківщину й власне здоров'я, письменник зберіг найкращі людські якості й надалі не втрачав оптимізму. Підтвердженням цього є його листи як достовірні документальні свідчення про події, людей, епоху. Вони щирі, відверті, життєствердні. І. Багряний заохочує, підбадьорює до діяльності адресата, він «весь звернений до нового світу» і навіть збентежений тим, що «наші люди не опановують і не освоюють тих країн, куди їх закинула доля» (Нитченко, 1992: с. VII).

Ознайомлюючи учнів із біографією митця, учитель зверне увагу на трагічний період ув'язнень і концтаборів. Хронологія ув'язнень і надлюська стійкість та сила духу письменника під час перебування там вражають, видаються нереальними, перебільшеними як для звичайної людини, яка здатна вижити в таких умовах. Достовірним свідченням цих подій є листи написані в санаторію міста Сан-Блазієн, де митець постійно проходив лікування й підтримував підірване в тюрмах здоров'я. Зачитані уривки з епістолярію автора,

зможуть ще раз переконати учнів, що все це насправді відбувалося, сприйняти і краще усвідомити отриману інформацію. У листі, датованому 1948 р., І. Багрянний повідомляє: «Проходжу капітальний ремонт, пане Дмитре. Якщо все добре піде – то може ще поживу і попрацюю» (Нитченко, 1992: с. 8). У цьому ж листі автор нарікає, що йому закриті всі шляхи на виїзд за океан і він змушений залишатися в Німеччині.

Боротьба з хворобою продовжується до останніх днів життя. У 1963 р. автор пише: «Коли б Ви були тут, коло мене, й побачили, як я борюкаюсь за життя, Ви б не нарікали на мене, що не пишу листів. Щоб Ви знали, я ось уже рік не вилажу з лікарень, борюсь з хворобою, підданий різним лікарським маніпуляціям. Серце. Здається, моя пісенька проспівана» (Нитченко, 1992: с. 30).

Це був останній лист, написаний І. Багрянним до Д. Нитченка за місяць до смерті автора. Але й тут він намагається говорити про свій фізичний стан з оптимізмом, не впадати у відчай.

Про свої проблеми зі здоров'ям І. Багрянний розповідав лише найближчим друзям. Таким для нього був і Григорій Костюк. У листі до нього автор писав: «Цими днями трохи дуба не врізав. Маю тяжке захворювання коронарних судин і, брат, крутить мене ця біда в гудзик. Так що, може, оце напишу тобі листа, а вдруге чи й доведеться... Але це все між нами, не люблю нарікань і не хочу, щоб їх хтось від мене чув. Це тільки для того, щоб ти був у курсі справ, в разі довго не писатиму, друже мій» (Костюк, 1983: с. 281).

Особливість письменницького листування в повідомленні фактичної інформації з власної біографії, в уточненні суперечливих моментів життя. Через листування відбувається налагодження контактів з іншими адресатами. Перебуваючи в Новому Ульмі, Д. Нитченко відновив переписку з В. Винниченком. З його листів до адресата учні дізнаються, що автор надіслав йому роман І. Багрянного «Тигролови» й отримав позитивний відгук. У листі В. Винниченко зауважує: «Буду щиро радий, коли він мені напише і ми зможемо нав'язати ближчі відносини» (Нитченко, 1992: с. 35). Таким чином, Д. Нитченко посприяв досить широкому листуванню між В. Винниченком та І. Багрянним.

Учні зацікавить надзвичайно схвальна оцінка роману «Сад Гетсиманський», яку В. Винниченко висловив у листі до автора: «Вельмишановний Іване Павловичу, велике спасибі Вам за персилку книги і за книгу. Вона – великий, вопіючий і страшний документ... (...) Чи робляться закиди про переклад її на чужинні мови? Я зроблю все, що сила моя буде, для Вашої великої книги і для істини» (Шугай, 2006: с. 7). Вели-

чезне бажання посприяти в перекладі роману та розповсюдженні його серед іншомовних читачів мотивуватиме учнів до прочитання тексту. Саме з листування двох письменників стає відомо про те, що В. Винниченко доклав багато зусиль для перекладу роману французькою мовою.

І. Багрянний був принциповою людиною, неупступливим і безкомпромисним у переконаннях і вчинках. Він багато дискутував зі своїм сучасником У. Самчуком. Про це можна подати цікаву інформацію з їхнього листування. Митець високо цінував Самчука-письменника й пропонував йому не «розпорошуватися» на просвітницьку діяльність в Канаді. І. Багрянний вважав, що для У. Самчука буде достатньо лише продовжити свою літературну діяльність й написати «одну добру книжку» (Нитченко, 1992: с. 8). У той же час У. Самчук рекомендував І. Багрянному менше уваги приділяти політичній роботі, бо вона вичерпує його як письменника і підриває здоров'я.

Незважаючи на ідеологічні розходження, їх зближували погляди на національну ідею в літературі та епічну романну форму твору як виразника національної ідеї. Письменники стежили за творчістю один одного і по-дружньому висловлювали свої зауваження й побажання в листах. У. Самчук надзвичайно позитивно відгукнувся на вихід роману «Сад Гетсиманський». Він писав: «З муками й хвилюванням прочитав Вашу прекрасну книгу «Сад Гетсиманський». Коли ми свого часу заговорили були про «велику літературу», то сьогодні бачимо, що ті наші наміри починають здійснюватись. Ваша книга, коли брати цей жанр, належить цілком саме до літератури великої» (Лист Самчука, 1952). Далі в листі У. Самчук звернув увагу на символічну назву твору, яка, на його думку, не відображає ідею, заявлену в назві, і може зашкодити у сприйнятті твору особливо іншомовними читачами.

Згодом у листі до дружини В. Винниченка І. Багрянний висловлює свої сумніви щодо назви роману «Сад Гетсиманський». Можливо, така думка виникла в нього під впливом листа У. Самчука. «Мені чомусь хочеться, щоби французьке видання цієї книги мало іншу назву, а саме – «Брат». Цікавий знати Вашу думку, як людини, що знає французьку публіку, її смаки й психологію. Чомусь мені здається, що така біблійна назва як «Сад Гетсиманський» шкодитиме книзі, як титул, що не мобілізуватиме уваги французького читача» (Багрянний, 2002: с. 179).

Дискусія, що розгорнулася в листуванні письменників може бути продовженою на уроці під час вивчення роману. Учні можуть долучитися до думок опонентів і висловити власні погляди щодо

заголовку роману. Можна запропонувати творче завдання: дібрати власну назву твору, мотивувати її добір. Включення у технологію письменницького процесу, сприятиме заглибленню учнів у текст, досконалішому його пізнанню, зрозумінню того, наскільки важко дібрати влучну назву, щоб точно передати ідею твору й зацікавити читача текстом.

З листів письменника до адресатів дізнаємося про його величезні творчі задуми. Митець переживає, що хвороба завадить їх здійснити. У листі до Д. Нитченка 1953 р. автор пише: «Я зараз, користуючись з того, що перебуваю в санаторії, хотів би в якійсь мірі наверстати втрачене і щось створити. Чи вдасться, не знаю, але працюю багато. Дуже багато! Можу поділитися секретом: хочу написати роман... про що б Ви думали? Про повстання на панцернику «Потьомкин» (Нитченко, 1992: с. 14). Автор хоче запропонувати нову концепцію твору «під українським кутом, – як повстання української стихії, колишніх кріпаків Потьомкіна, нащадків Самійла Кішки й цілого українського Запоріжжя. Пишу книгу й всіх експлуатую у всіх світах на предмет присилки літератури про Потьомкіна-князя, про Кубань, про заселення Чорномор'я тощо» (Нитченко, 1992: с. 14–15). Лист розповідає не лише про задум автора щодо великого епічного полотна, але й про голибокий і тривалий процес роботи над ним: опрацювання історичної літератури, етнографічних джерел тощо.

Своїми задумами І. Багряний ділиться в листах до інших адресатів: «...написати героїчну епопею про легендарний корабель-панцерник «Потьомкін» (Багряний, 2002: с. 215), «епічну, сонячну книгу» «Мулярі» – «про мій рід, про нашу Слобожанщину, про сонячне дитинство, про людину на українській землі» (Багряний, 2002: с. 214), «роман про Юрка Тютюнника. Це бо єдина постать в нашій революції, про яку можна написати роман» (Багряний, 2002: с. 216) тощо. Вражає характерна спрямованість автора до великих епічних полотен, до національної історії й героїки. Інформація є важливою, навіть незважаючи на те, що задуми не були втілені в життя.

Є думка, що Іван Багряний планував продовжити роман «Тигролови». У листі до П. Волинця є цікава фраза, де автор говорить про свої творчі плани: «Крім того уривками шкіцую другу й третю частини роману «Тигролови» – продовження того, що написано» (Багряний, 2002: с. 216). Відомо, що упродовж 1950–1963 років автор листувався з іншими адресатами, де він обговорював різні питання, пов'язані з романом «Тигролови», зокрема, видання твору в Італії, Голландії, США і Канаді, про зацікавлення романом голівудської кіностудії тощо.

Після ознайомлення з уривками листів І. Багряного можна запропонувати учням продовжити роман і втілити в життя авторський задум, не обмежуючи їх у виборі жанру. Це може бути роман-подорож, роман-роздум, роман-есеї тощо. Проектуючи майбутнє героїв, варто звернути увагу учнів на такі моменти: куди далі «помандрують» герої твору, чим зможуть займатися в житті, чи збережуть свою національну ідентичність, перебуваючи просторово далеко від України тощо. Цікаво відстежити в учнівських текстах тенденцію чи її відсутність щодо структури автобіографічного героя.

Варто відзначити, що в листах І. Багряного немає ліричних відступів, роздумів. Їх композиційна будова досить фрагментарна. Автор повідомляє конкретну інформацію, не вдаючись до деталей, трохи поспіхом, ніби переживає, що не встигне все сказати. У листах часто просить пробачення за невчасну відповідь. Усе це є документальним свідченням того, що письменник був надто завантажений роботою, мав багато творчих планів, спішив жити й спішив утілити в життя всі свої плани. У листі до Г. Костюка 1961 р. автор пише: «Скільки задумів лежить нездійснених, вже виношених, вже розпрацьованих, але не доведених до завершення речей! І чи зможу я їх завершити з угробленим серцем, з дірваними легенями і, з такою несамовитою втомою, що хочеться просто стати каменем і не рухатися вічність... Вибач. Не буду. Це дурне. Мовчу» (Костюк, 1983: с. 282–283).

Учні можуть продовжити завдання по добору епітетів до характеристики митця. В останні роки автор позиціонується як людина з величезною жагою до життя і якнайшвидшим бажанням втілити свої літературні задуми.

Використання уривків з листів І. Багряного допоможе створити відповідний емоційний стан учнів перед вивченням його творів. Адже таке неймовірне уміння протистояти тоталітарній системі, життєвим проблемам, важкій хворобі зближує автора з героями його творів. Його автобіографічні літературні персонажі – це зідеалізовані герої, які не нарікали на обставини життя, а мужньо приймали усі випробування. У створеному образі героя-борця простежується особистість письменника. Читачі часто ототожнюють образ героя з образом письменника. Створивши ідеального героя, Багряний власним життям випробував його ідеальність. Художні полотна автора переконують: «у площині літературної, громадсько-політичної діяльності він залишився вірним собі до останніх днів, не зрадив своєї непохитної віри в Людину» (Михида, 2010: с. 193).

Уривки з листів І. Багряного протягом уроку можуть зачитувати учні, виступаючи від імені

його адресатів Д. Нитченка, В. Винниченка, У. Самчука. На завершення уроку можна зачитати уривок з листа-відповіді І. Багряного на відзначення в 1956 році в Мельбурні його 30-літнього ювілею. Творчий вечір організував Д. Нитченко за участю членів Літературно-мистецького клубу, на якому була виголошена доповідь про життя і творчість митця, зачитувалися поезії та уривки з прози. Багряному надіслали листівку з вітаннями й підписами усіх присутніх на ювілеї. У відповідь на зворушливу подію письменник написав: «Дорогий Друже Дмитре! Дякую за листа. А особливо дякую за героїчну працю по влаштуванню літературного вечора. Мені аж незручно, що з-за моєї скромної особи Ви (і Ваші колеги) завдали собі стільки труду. Окремо дякую за присланого, підписаного так багатьма особами листа привіту. Коли би Ви знали, як це дорого для мене коштує в моїх тяжких умовах, такого душевного і нервового перенапруження. Це більше як тисячі грошей. Взагалі цього жодною мірою не можна виміряти, бо почуття недаремності своєї праці і своїх терпінь

не вкладається в звичайний вимір» (Нитченко, 1992: с. 19). У листі відчувається скромність автора і вдячність за поцінування його творчості далеко за межами України. Листа, в якому автор висловлює подяку, варто зачитати учневі від імені І. Багряного. Це «оживить» події, зменшить просторову дистанцію, дозволить «наблизитися» до автора як людини і митця.

Висновки. Аналіз письменницького епістолярію дає всі підстави вважати його вагомою складовою літературного доробку митця. Він розкриває культурноісторичний, мистецький контекст доби та роль і місце письменника в її контексті. Як найвагоміше першоджерело для рецепції художнього світу митця, листування має велике пізнавальне і виховне значення для сучасних школярів, адже сприяє виразнішому і глибшому розумінню феномена митця, розширенню світобачення учнів, проглибленню і узагальненню отриманих на уроках знань. Письменницький епістолярій виступає засобом заохочення до пошуку інформації, індивідуальної роботи, до творчості, спонукає до саморозвитку й самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багряний І. Листування 1946–1963: у 2 т. Київ: Смолоскип, 2002. Т. 1. 706 с.
2. Ісаєва О. Чи може бути поезія після Бучі? Або як змінився процес вивчення літератури в школі у нових реаліях України. *Джерела. Науково-методичний вісник*. № 1–4 (99–102). 2022. С. 22–23.
3. Костюк Г. У світі ідей і образів: Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми 1930–1980. Київ, 1983. 298 с.
4. Лист У. Самчука до І. Багряного від 17.11.1952 р. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Ф. 195. № 320.
5. Михіда Л. Творча та політична діяльність І. Багряного в оцінці В. Винниченка. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2010. Вип. 92. С. 189–193.
6. Нитченко Д. Листи письменників. Мельбурн: Ластівка, 1992. 188 с.
7. Петриченко Н. Методика використання епістолярних матеріалів у процесі вивчення української літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2003. 21 с.
8. Шугай О. Своє завдання виконав. *Літературна Україна*. 2006. 12 жовтня.

REFERENCES

1. Bahrianyi I. (2002) *Lystuvannia 1946–1963* [Correspondence 1946–1963]: u 2 t. Kyiv: Smoloskyp. 1. 706 [In Ukrainian].
2. Isaieva O. (2022) *Chy mozhe buty poeziiia pislia Buchi? Abo yak zminyvsia protses vyvchennia literatury v shkoli u novykh realiakh Ukrainy* [Can there be poetry after Buchi? Or how the process of studying literature at school has changed in the new realities of Ukraine]. *Dzherela. Naukovo metodychnyi visnyk - Sources. Scientific methodical gazetteer*, № 1–4. (99–102). 22–23. [In Ukrainian].
3. Kostyuk H. (1983) *U sviti idei i obraziv: Vybrane. Krytychni ta istoryko literaturni rozdumy 1930–1980* [In the world of ideas and images: Selected. Critical and historical literary reflections 1930–1980]. Kyiv, 298. [In Ukrainian].
4. Lyst U. Samchuka do I. Bahrianoho vid 17.11.1952 r. [Letter of U. Samchuk to I. Bagryany]. *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy - Department of Manuscript Funds and Textology of the Institute of Literature named after T. G. Shevchenko, National Academy of Sciences of Ukraine*, 195. № 320 [In Ukrainian].
5. Mykhyda L. (2010) *Tvorcha ta politychna diialnist I. Bahrianoho v otsyntsi V. Vynnychenka* [Creative and political activity of I. Bagryany in the assessment of V. Vinnichenko]. *Naukovi zapysky. Serii: filolohichni nauky – Scientific notes. Series: philological sciences*, 92. 189–193. [In Ukrainian].
6. Nytchenko D. (1992) *Lysty pismennykiv* [Letters of writers]. Melburn: Lastivka, 188. [In Ukrainian].
7. Petrychenko N. (2003) *Metodyka vykorystannia epistoliarnykh materialiv u protsesi vyvchennia ukraïnskoi literatury* [The method of using epistolary materials in the process of studying Ukrainian literature] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv, 21. [In Ukrainian].
8. Shuhai O. (2006) *Svoie zavdannia vykonav* [He accomplished his task]. *Literaturna Ukraina – Literary Ukraine*, 12. [In Ukrainian].